

مدرس:

خلیل عقیلی فرج

k.aghili.f@chmail.ir

دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم
دانشکده علوم قرآنی ملایر

روش تحقیق در علوم قرآن و حدیث

جلسه پانزدهم

رہنماقت ہامی ماہ مطالعات دینی

یادآوری

□ رهیافت های ما به مطالعات دینی

مطالعات درون دینی ؛ مطالعات برون دینی ؛ مطالعات تلفیقی

□ رهیافت های ما به مطالعات دینی

✓ مطالعات درون دینی : تلاش برای حل مسأله با مراجعه به آیات و روایات

✓ ۱- سیمانتیکی: معنا نزد قصد و مراد جدی گوینده و مولف است.

✓ ۲- هرمنوتیک: معنا نزد متن و یا مفسر (شنونده) است.

❖ از منظر دور منطقی، محقق به دو شکل می تواند به روش مطالعه درون دینی عمل کند:

۱- استدلالی: دلیل قرآن بر حقانیت قرآن ← می تواند دور باشد

۲- استیضاحی: از قرآن توضیح بخواهیم ← دور نیست

❑ رهیافت های ما به مطالعات دینی

❑ روش های مطالعه برون دینی

❖ رهیافت تحلیلی-منطقی

✓ مطالعات تحلیلی-منطقی در واقع به شناخت، تحلیل و نقد مبانی، ساختار و لوازم یک دیدگاه و اندیشه می پردازد.

✓ گام های فرایند پژوهش تحلیلی-عملیاتی چیست؟

← ۱- تحلیل مبانی نظریه ؛ ۲- تحلیل ساختاری نظریه ؛ ۳- تحلیل لوازم نظریه

۱- تحلیل ساختاری نظریه:

۱-۱ بررسی فهرست کامل مفاهیم کلیدی پژوهش و اندیشه مورد مطالعه

۱-۲ بررسی ساختاری پژوهش ← ۱- ساختار منطقی ؛ ۲- ساختار زبانی

۲- تحلیل مبانی معرفتی نظریه: شامل تصورات و تصدیقات نظریه

۳- تحلیل لوازم، آثار و نتایج نظریه: محقق پس از گذشت از مراحل تحلیل ساختار و تحلیل مبانی می

تواند از خود بپرسد: «قبول این نظریه چه لوازم و نتایجی دارد؟»

یادآوری

❑ رهیافت های ما به مطالعات دینی

❑ روش های مطالعه برون دینی

❖ مطالعات تاریخی

- ✓ مطالعات تاریخی شناخت یک حادثه تاریخی است.
- ✓ معنای حادثه تاریخی: حادثه ای با تأثیر مستمر بر زندگی بشر که در گذشته اتفاق افتاده
- ❑ مطالعات تاریخی از نگاه دانشمندان سنتی به دو شیوه انجام می شود:
  - ۱- فقط نقل حادثه ◀ خبرنگار
  - ۲- نقل و تحلیل حادثه ◀ تحلیل گر جامعه شناس، روانشناس و...
- ❑ مطالعات تاریخی از نگاه دانشمندان جدید به معنای «بررسی یک حادثه در بستر زمان، یعنی از زمان وقوع تا زمان حال» است.

□ رهیافت های ما به مطالعات دینی

□ روش های مطالعه برون دینی

❖ **فرایند عملیاتی مطالعات تاریخی:** دارای دو گام اصلی «توصیف» و «تبیین» است.

✓ مرحله توصیف: ۱- پیدایش حادثه یا نظریه ۲- سیر و تطور ۳- فرجام شناسی

✓ مرحله تبیین: ۱- چرایی ظهور نظریه ۲- چرایی تطور ۳- چرایی رسیدن به وضعیت نهایی

روی آورده مطالعات تطبیقی:

✓ معنای لغوی: شناخت یک پدیدار یا نظریه در پرتو مقایسه

✓ معنای مقایسه: کشف و فهرست وجوه مواضع اختلاف و اشتراک دو دیدگاه و سپس تبیین آن

✓ ◀ باعث حل مسأله شود.

□ رهیافت های ما به مطالعات دینی

□ روی آورد مطالعه تطبیقی

❖ فرآیند عملیاتی مطالعه تطبیقی

✓ مطالعه تطبیقی مرکب از شش مرحله اساسی است:

(۱) تدوین مسئله؛

(۲) تعیین دامنه تحقیق؛

(۳) تدوین فرضیه؛

(۴) کوشش برای بدست آوردن موارد شباهت و تفاوت؛

(۵) توصیف مواضع خلاف و وفاق؛

(۶) تبیین مواضع خلاف و وفاق.

□ رهیافت های ما به مطالعات دینی

❖ فرآیند عملیاتی مطالعه تطبیقی

(۱) تدوین مسئله؛

مطالعات تطبیقی دارای ۲ گونه مسأله هستند:

➤ **مسائل درجه اول:** محقق در پی حل مسائل پژوهش نظر دو یا چند نفر را مورد مقایسه و دقت قرار

می دهد.

➤ **مسائل درجه دوم:** در مقام فهم نظام فکری و اعتقادی دو صاحب نظر

❖ **مثال:** وقتی به بررسی تطبیقی شیخ طوسی و شیخ انصاری در ربا می پردازیم می توانیم ۲ گونه مسأله

داشته باشیم مسائل مربوط به ربا و مسائل مربوط به نظام فقهی این دو فقیه عالیقدر.

❖ **آسیب شناسی:** در آمیختن این دو گونه مسأله آسیب زا است.

□ رهیافت های ما به مطالعات دینی

❖ فرآیند عملیاتی مطالعه تطبیقی

(۲) تعیین دامنه تحقیق؛

- هر پژوهشی باید بر حسب توانایی فرد محقق و سایر عوامل مرتبط، محدود گردد.
- محدود کردن دامنه تحقیق در مطالعات تطبیقی اهمیت بیشتری دارد و انتخاب آن، گزینش راهبردی در فرآیند تحقیق است.

□ رهیافت های ما به مطالعات دینی

❖ فرآیند عملیاتی مطالعه تطبیقی

(۳) تدوین فرضیه و ملاک تطبیق؛

- پیش بینی ما از نتیجه پژوهش چیست و سپس چه چیزی باید با چه چیزی مقایسه شود.
- دو امر کاملاً غیرمقایسه پذیر نیستند اما اگر بین دو امر، تفاوت همه جانبه وجود نداشته باشد، امکان مقایسه و کشف شباهت و تفاوت وجود دارد.
- این سخن به معنای مقایسه پذیری هر امری با هر امر دیگری است ولی **مقایسه پذیری هر امری با امر دیگر، ارزش روش شناختی ندارد.**
- مثال: بررسی تطبیقی **مجاز گرایی** در تفسیر از نگاه علامه طباطبایی (ره) و فخر رازی **در سوره نور**

□ رهیافت های ما به مطالعات دینی

❖ فرآیند عملیاتی مطالعه تطبیقی

۱۴) کوشش برای بدست آوردن موارد شباهت و تفاوت:

➤ بررسی تمام آثاری که احتمال دارد در حل مسأله مؤثر باشند و عدم غفلت یا برخورد گزینشی

➤ دوری از بی توجهی به مواردی که بر خلاف فرضیه ما است ◀ **انعطاف و تکمیل فرضیه**

□ رهیافت های ما به مطالعات دینی

❖ فرآیند عملیاتی مطالعه تطبیقی

(۵) توصیف مواضع خلاف و وفاق:

- بیان دقیق و کامل **چگونگی** موارد موافق و مخالف دو یا چند نظریه
- آسیب شناسی: بررسی هر موضوع موافق و یا مخالف نباید قیاس بین دو نظر غیر یکسان باشد.

(۶) تبیین مواضع خلاف و وفاق:

- بیان **چرایی** موارد موافق و مخالف دو یا چند نظریه
- چرا این دو نظریه در این عنوان با هم موافق و یا مخالف هستند.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
عَلَّمَ مُحَمَّدٌ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ

ومن الله التوفيق

Draghili.blog.ir